

**František Kalenda, *Obraz Byzance v západních kronikách (1095-1204)*.
Bakalářská práce. Praha, Fakulta humanitních studií UK 2012, 84 stran**

oponentský posudek

Povaha fenoménu jinakosti a toho druhého jsou v centru pozornosti antropologických, sociologických a historických výzkumů již desítky let. František Kalenda se ve své bakalářské práci pokouší načrtnout obraz „druhého“ na příkladu reflexe Byzance západními kronikáři „dlouhého“ 12. století (1095-1204), což je téma ve světové historiografii sice značně frekventované, v českém dějepisectví mu však zatím byla věnována jen okrajová pozornost. Práce je založena na rozboru osmi vybraných kronik, jež rovnoměrně pokrývají období čtyř křížových výprav. Autor pracoval s anglickými překlady, u dvou kronik, kterým se věnoval důkladněji (Vilém z Tyru a Odo z Deuil), přihlédl rovněž k latinskému originálu. Z komparačních důvodů zvolil kroniky anglické a francouzské provenience, tedy ze stejného kulturního okruhu.

Práce splňuje všechny parametry odborného textu. Autor nejprve formuluje badatelské otázky, definuje pojmy a metody a poměrně podrobně se věnuje charakteristice použitých pramenů a literatury (s. 13-22). Těžiště práce představuje pátá a šestá kapitola, následuje shrnutí a seznam použitých zdrojů. V páté kapitole (s. 23-50) Kalenda s nadhledem načrtává historii složitých byzantsko-latinských vztahů s důrazem na střety a konflikty, z nichž vyrůstaly dlouhodobě fixované stereotypy. Za určující přitom považuje proměnu vztahů od možnosti spojenectví za vlády císaře Manuela Komnena k následnému odklonu. V šesté kapitole (s. 50-72) se zabývá rozbořem nejfrekventovanějších typů stereotypů, které člení do čtyř skupin (lež, intriky a zrada, slabost a zbabělost, zženštilost a hereze) a jejichž charakteristiky dokládá citacemi ze studovaných kronik. Zvrat v proměně obrazu od „my“ k „oni“ spojuje s nástupem Andronika Komnena a angelovské dynastie.

Hned v úvodu je třeba podotknout, že se jedná o práci zdařilou, byť autor zvolil příliš široký záběr. Stačilo podrobně rozebrat jednu až dvě kroniky, což by mu umožnilo jít víc do hloubky a zabývat se všemi úrovněmi stereotypů. Dokladem Kalendových schopností je nicméně fakt, že se ve spleti jmen a událostí „neutopil“ a že široce koncipovaný přístup dokázal využít k postžení proměny v konstruování obrazu „druhého“ a představit jej jako dynamický fenomén, který rozhodně nebyl od počátku negativní. Hlavní přínos práce vidím právě v tom, jak se autorovi podařilo prokázat, že podoba stereotypů se proměňovala v čase a ve spojení s konkrétní situací. Cenné je i to, že si autor všímá také pozitivních stereotypů, bez nichž by rozbor obrazu „druhého“ nebyl úplný.

Přes všechna uvedená pozitiva je zřejmé, že předložená konstrukce a dekonstrukce obrazu „druhého“ není ani vyčerpávajícím, ani jediným možným pohledem na věc. Zatímco autor soustředí největší pozornost na vytváření vlastní skupinové identity prostřednictvím negativního obrazu cizích skupin, další úrovně obrazu „druhého“ buď zcela pomíjí, nebo zmiňuje jen okrajově. V této souvislosti by stálo za to sledovat minimálně tři další aspekty:

1. Jak se do negativních stereotypů promítala karikovaná podoba kvalit, které „ti druzí“ vykazovali, ale které vlastní skupině chyběly? Neboli nakolik platí, že Latinové zesměšňovali silné vlastnosti Řeků?
2. Nakolik se negativní vlastnosti, za které se skupina sama styděla, odrážely v charakteristice „druhých“? Neboli nakolik Latinové promítali své vlastní slabiny do obrazu Řeků?
3. Jak hluboké bylo povědomí o sociálních bariérách uvnitř vlastní skupiny a naopak z jakých společných znaků se skládalo povědomí vlastní skupiny ve vztahu k cizincům?

Další problém představuje geneze stereotypů. Kalenda správně tvrdí, že všechny uváděné obrazy mají v podstatě starší kořeny. V tom se ostatně shoduje s přední nizozemskou badatelkou na tomto poli Krijnie Ciggaar, přestože její práci *The Western Travellers to Constantinople (Leiden 1996)* necituje. Původ stereotypů hledá v antice, v pohledu Římanů na Řeky, který středověký Západ do značné míry převzal (s. 50-51). Jak však přesněji charakterizovat povědomí Západu o dějinách Byzance? Představovala první křížová výprava klasický příklad střetu civilizací, jak tvrdí Runciman? Jak velká úloha připadá císaři Alexiovi ve formování západního obrazu o zradě Řeků? Teprve srovnání pohledů kronikářů s koncepty profesionálních historiků pocházejících z podobného intelektuálního prostředí, například s dílem Oty z Freisingu, by mohlo přinést na tyto otázky jasnější odpovědi. Přínosem by rovněž mohlo být oddělené zkoumání obrazů byzantských císařů a Řeků, neboť tento obraz, jak sám Kalenda na několika místech dokládá, nebyl vždy identický.

Na s. 66 autor vyslovuje domněnku, že to byl patrně Vilém z Tyru, kdo na latinském Západě znovu rozšířil obraz zženštilosti byzantských Řeků. Nemá snad rétorizace zženštilosti v Outremeru 12. století starší kořeny již u antických autorů? Tento obraz bývá vsutku často spojován se slabostí, vyniká tedy v kontrastu se silou a udatností Latinů. Kalenda však ke škodě věci necituje diplomovou práci a nezná ani další na webu snadno dostupné studie Luky Špoljariće, současného doktoranda na Středoevropské univerzitě, který se obrazem zženštilosti u Viléma z Tyru zabýval. Podle Špoljariće se do tohoto hodnocení mohla promítnout odlišná vojenská strategie. Západní kronikáři totiž v intencích rytířské kultury považovali použití žoldnéřského vojska za zbabělý akt a použití lučištníků v boji vnímali jako nečestnou taktiku.

Bezpochyby oprávněně se autor staví proti zdůrazňování rozkolu mezi řeckou a latinskou církví z roku 1054 s odkazem na fakt, že současníci považovali řeckou ortodoxní církev nadále za křesťanskou (s. 68). Vzhledem k tomu, že označení Řeků za heretiky se poprvé explicitně objevuje u

Viléma z Tyru, je třeba si položit otázku, zda a do jaké míry představuje hereze ve Vilémově díle zvrát v jeho strategii, nebo zda se spíše jedná o vyvrcholení jeho invektiv. S ní se pojí další otázky: Existovala skutečná dichotomie mezi Vilémovou chválou císaře Manuela a kritikou Alexia, jak to bývá tradičně v historiografii zdůrazňováno? Jakou roli ve změně interpretace u Viléma z Tyru sehrály přátelské politické vztahy mezi Jeruzalémem a Konstantinopolí na straně jedné a hromadným zabíjením Latinů v Konstantinopoli v roce 1182 na straně druhé? Do jaké míry došlo k rozbití do té doby pečlivě konstruovaného obrazu Řeků? Bylo cílem politických elit Západu vyloučit Byzantskou říši s ohledem na Outremer nebo ji spíše integrovat a jasně definovat její roli?

V dalším plánu by bylo rovněž vhodné blíže definovat rétorické prostředky jednotlivých obrazů a zjistit, jaká byla rétorická strategie západních kronikářů k rozkrytí hlubších záměrů. S jakými topoi je ten který byzantský císař spojován a jaký to mělo politický účel?

Naznačené připomínky nijak neumenšují kvalitu předložené práce. Poctivé zodpovězení zmíněných otázek by vydalo na disertační práci, předkládám je proto spíše jako námět k diskusi a případnému dalšímu výzkumu.

Po formální stránce je třeba vyzdvihnout velmi dobré formulační schopnosti, což ovšem u autora několika úspěšných historických detektivek nijak nepřekvapí. Drobnou výtku zasluží neobvyklý a málo přehledný dvojí způsob odkazování: jedny poznámky umísťuje autor pod čarou a označuje je arabskými číslicemi, druhé, vyznačené římskými ciframi, vkládá za text. Předepsanou citační normu dodržuje pouze u poznámek pod čarou, u některých citovaných studií chybí odkazy na stránky (s. 79). Autor se nevyhnul ani drobným významovým kolizím (s. 15: „Vilémova kronika...popisuje dění...až do své smrti“), ojedinělým gramatickým chybám (s. 51: „Styky...existovali“) a nesprávným výrazům (antiošský místo antiochijský průběžně v celém textu).

Celkově lze bakalářskou práci Františka Kalendy hodnotit jako nadprůměrnou v rámci absolventských prací obhajovaných na FHS UK. Bez rozpaků ji proto doporučuji hodnotit známkou *výborně*.

V Praze 9. srpna 2012